

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA: PAMPIRI YA I
SETSWANA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Nako: 2½ Diura

Maduo: 100

ELA TLHOKO

1. Pampiri e, e na le ditsebe di le 11. Tsweetswee, netefatsa gore pampiri ya gago e feletse.

2. Pampiri e, e na le dikarolo di le NNE:

KAROLO A – Tekatlhaloganyo

KAROLO B – Tshosobanyo

KAROLO C – Maboko

KAROLO D – Thutapuo le melawana ya tiriso

Araba dipotso tsotlhe.

3. Araba dipotso tsotlhe ka Setswana, mme o dirise mopeleto le mareo a a kannweng ke lekgotla la Bosetšhaba la Puo ya Setswana.

4. Botswerere mo mokwalong, peong ya mabaka le mo thulaganyong ya dintlha, di tlaa go tswela molemo.

5. Botlhaswa le mokwalo o o sa buisegeng di tlaa go jela maduo.

KAROLO A TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

- 1.1 Buisa setlhangwa se se latelang mme morago o itse go araba dipotso tse di tla latelang:

Le fa o ka e buela lengopeng magakabe a go bona

Go nna ditlhong ke selo se se mosola thata mo botshelong. Batho ba tsena mo mathateng ka ntlha ya go nna digatlhamelamasisi mme fa e le banna bona ba feteletse. E nna digole, ba a seka, ba a sotla fa ba bangwe ba feleletsa ba latlhegelwa ke matshelo ka ntlha ya go tlhoka ditlhong. Fa motho a le ditlhong o fapoga mathata a mantsi ka ditsela tse dintsi tse di farologaneng.

Selo sa ntlha ngwana yo o boboi o gopola batsadi ba gagwe, o ipotsa dipotso gore batsadi ba tlaa reng fa ba utlwa gotwe ke ne ke na le batho re betelela, re utswa, re bolaya kgotsa re utlwa ba bangwe botlhoko? Ka jalo ngwana yo o nang le ditlhong ga a dire sepe sa mofuta o. Segametsi o gola jaana a godisiwa ke malomaagwe ka a tlhokile lesego la go ka godisiwa ke batsadi ba gagwe ka ba sale ba kgaogana le lefatshe le le ka kwano ka ntlha ya kotsi ya setimela e e neng ya latola makgolokgolo a batho ba ba neng ba ya ditirong kwa Gauteng.

Malomaagwe Segametsi e leng Ntlhobogeng o ne a le bogale jwa tau, le gale seo se ne sa thusa Segametsi go tlhopha ditsala a butse matlho ka gone tshwenyana e e boa bontlha e a ikilela. Ka dinako dingwe Segametsi o ne a tshwanelwa ke go dira mo matlong a baagisani go ka bona madi a go duela sekolo. A itoma sekgono gore kwa pele gona o a ya.

Go senyegile fela fa Segametsi a simolola go tswa diolamelora. Lesika la ga Atamo ruri, la mo leba ka leitlho la keletso! Sa goga bokete jalo selonyana sa Modimo, se sena legetla le se lelelang mo go lona go fitlha a robega leoto. Go le gantsi batho ba ba jaaka Ntlhobogeng, ba dirisa bogale go thiba boatla kgotsa boferefere jwa bona. Go tuka molelo ga ga malomaagwe go ne ga ipontsha fa a fitlhile botsotsi. O ne a leka go bolelela malomaagwe fa a le mo bekeng ya lesome le bobedi a sa bone kgwedi. Motho a batla go jewa ke malomaagwe nko e sa butswa, a bo a mo solofetsa go mmolaya fa a ka bo a leka go ntsha sephiri seo. Segametsi a itidimalela ka a ne a sa emela karabo ya mofuta oo go tswa mo go malomaagwe.

Morago ga dikgwedi tse tlhano malomaagwe a lemoga fa go senyegile e le ruri, a ja marapo a tlhogo. A tlelwa ke leano la poo. A bona go le botoka go ntsha mpa ya ga Segametsi. O ne a mo rekela ditlhare tsa mo mmileng, Segametsi a di nwa mme a latlhela bopaki kwa kgakala kwa! Ija! Ditlhare tsa dira tiro ka bonako jo bo makatsang. Fa botlhole bo simolola tiro ya jona malomaatsona ke fa a tswa ka kgorwana, ngwana wa batho a sala a

pitika ka ditlhabi a le nosi.

Ngwana o ne a tlhaga mme ga lemosoga fa e ne e tlaa nna mosimanyana. Segametsi ka go tlhoka maatla a tsaya letsela a phuthela a sukunyetsa felo gongwe ka maikaelelo a gore e tlaa re bosigo bo se na go goroga a kgaogane le sebe mme a ikgoge a ye go latlhela kgakajana. Ditlhabi tsa mo golela a tlhaba mokgosi o mosesane, a thuswa ke mofeti ka tsela mme a mo rwalela kwa bookelong. Ba mo golotse morago ga malatsi a le marataro kwa bookelong, a boela gae. O kgatlhantshitswe ke sebedu se se kgaolang molebo wa nko. A tsaya a ya go latlhela kwa ntlwanaboithusetso, a tloga a lwa le go timola monko ole. A leka ga pala.

Maphodisa a itelekelwa a tliwa ke monko o baagisani ba neng ba ngongorega ka ona, fela Segametsi a swa ka khupamarama nama ya serotswana, dintswa tsa maphodisa di ne tsa goroga, ntlwanaboithusetso ya fenyenkololwa, tsa tla di tshotse molato dintšwa tsa mmuso. A o tlhoka a o rwele molomo. A tseelwa kwa kgolegolong a botsolotswa dipotso a re o a tlhalosa gore "ga se nna ke malome!" ga se nne le ope yo o mo sekegelang tsebe. Kana o sale a feleletsa malomaagwe letsatsi le a duleng ka kgorwana ka lona, le jaanong ga a itse kwa a le gatang teng. O kile a re o kua ka lentswe le le roromang "Ga se nna tlhe bagaetsho ke malome." Ga se ka ga thusa sepe. Ga ya fela jalo ka ditoro tsa go fetola botshelo jwa gagwe ka go tsena sekolo. A lemoga gore ngwana yo o sa leleng o swela tharing.

Ka letsogo la mmuso le le letelele ba nna ba seka le le reng "Ga se nna ke malome" ba didimetse. Ka lengwe la malatsi ba mo re pii! A itebetse moeka a kgweetsa ka lebelo le le kwa godimo gape a kgweetsa a itshietse, a tshwanelwa ke go arabela melato e mebedi e e neng e mo lebane. A tlhatlhelwa dingwaga di le sometlhano morago ga go bonwa molato wa tshotlakako ya bana, matshosetsi a polao, maiteko a polao, go bolaya madi a a senang molato mmogo le go kgweetsa ka lebelo le le kwa godimo a itshietse. Ruri se sa feleng se a tlhola.

[Boitlhamedi jwa motlhatlhabi le tiriso ya *Inthanete*]

- 1.1.1 Kotsi e e tsereng batsadi ba ga Segametsi e diragaletse kae? (1)
- 1.1.2 Ke mang a godisitseng Segametsi? (1)
- 1.1.3 Ke bomang ba gantsi ba tsenang mo mathateng? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 1.1.4 Go ya ka setlhangwa ke dilo dife di le nne tse batho ba kgonang go di rera ka batho ba bangwe? (4)
- 1.1.5 Ke eng se se dirang gore fa motho a leka go kgalemela batho ba bangwe ba se ke ba mo reetse? (1)
- 1.1.6 Neela lebaka le le dirang gore ngwana yo o boboi a gopole batsadi ba gagwe pele a dira sengwe se se maswe. (2)
- 1.1.7 Batsadi ba ga Segametsi ba ne ba le kae fa a godisiwa ke malome jaana? (2)
- 1.1.8 Fa e ne e le wena Segametsi, Ntlhobogeng a go dirile jaaka a dirile Segametsi o ne o tlaa dira eng? Neela di le pedi fela. (2)
- 1.1.9 Ntlhobogeng o tlhatlhetswe nako e e ka na kang kwa kgolegelong? (1)
- 1.1.10 Neela melato e le mebedi fela e malomaago Segametsi a e atlholetsweng. (2)
- 1.1.11 Go ne go nka eng tota fa Segametsi a bowa kwa bookelong? (2)
- 1.1.12 A go ne go le maleba gore Segametsi a tshwarwe? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 1.1.13 Tlhalosa se o ithutileng sona go tswa mo setlhangweng se. (2)
- 1.1.14 Go ya ka wena a katlholo e malomaago Segametsi a e neilweng e mo siametse? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 1.1.15 Ntlhobogeng o ne a sotla Segametsi ka thobalano.
A se, ke ntlha kgotsa kakanyo? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 1.1.16 O tlhaloganya eng ka mareo a a latelang:
- A. Go robega leoto. (1)
- B. Dintšwa tsa mmuso. (1)

KAROLO B TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko mme morago o e sosobanye ka **dintlha di le tlhano ka mekgwa e bantsho ba neng ba efoga go bolawa ke tlala maloba**. Dirisa mafoko a gago, mme o sa fetole bokao jwa sethangwa. Palo ya mafoko a a sosobantsweng e nne **60–70**.

Botshelo jo bo itekanetseng maloba

Bogologolo Bantsho ba ne ba itshedisa ka temo e bile e le barui. Ba ne ba lema mmidi, dinawa, ntšhwe jalojalo. Go ne go lengwa masimo a kgosi pele e bo e le gona fa go tlaa tswelelwang ka letsema la go lemela mongwe le mongwe mo motseng. Ka nako ya letlhabula, lelapa lengwe le lengwe le ne le kgetlela pele kwa kgosing gonne go ne go twe kgosi e tshwanetse go loma pele, e bo e le gona morafe o ka simololang go ja legwetla. Dipula di ne dina mme dijo e le ntletsentletse. Ka mmidi go apewa dikgobe, sebera, o silwa go be go dirwa setampa. Ka nako e, fa dijo di le motlele jaana, dingwe di ne di omisiwa gore di se ke tsa bola le gore kamoso batho ba se bolawe ke tlala. Fa go tllabilwe ka go sena ditsidifatsi, nama e ne e dirwa digwapa le kungwa.

Mongwe le mongwe, bagolo le bana ba ne ba tsaya karolo mo ditirong tsa morafe.

Tumelo e ne e le gore tlhaloganyo le matsogo fa di tlhoka se di ka se dirang, go tlhola botlhokatsebe. Batho ba ne ba sa bolawe ke tlala.

[Motswedi: *Re a ipela*, Rapoo E.E et-al]

10 maduo

KAROLO C MABOKO**POTSO 3**

3.1 Buisa leboko le le latelang, mme morago o arabe dipotso.

A KE BONA BONGWETSI? – G. K. Setou

- 1 A ruri ke bona bongwetsi
- 2 Go phelela ditlhapeng le ditshebong,
- 3 Go sa kgoneng go buisana le mogatsake,
- 4 E kete ga ke na mme, ke itlisitse?
- 5 A kgotsa ke bona bommatsale
- 6 A kgotsa ke bona bongwetsi.

- 7 Ditlhare ga di na kutlwelobotlhoko,
- 8 Di kapa magatwe a a se nang lepele le lemorago.
- 9 Leino le ka ntshetsa motho wa senna mafokofoko.
- 10 Le rraBankganne ke tlaa mmona a ijisitse ditshipi,
- 11 A bolela fa a sa bolo go eletsangwana wa bobedi,
- 12 A bolela fa phoso e le marukhu a mantsi a!

- 13 Mmatsale e re ke lela mala
- 14 A bolele fa ngwana wa gagwe a lela ngwana;
- 15 A bolele fa go se pholo e nngwe gape;
- 16 Pholo e le mpa go potokana jaaka lephutshe,
- 17 Pholo e le go gorosa lesika.
- 18 A fetse a mpoditse gore a tota ke mosadi wa bana.

- 19 E le ruri seboba go batwa sa mokwatla,
- 20 Ka phoso e tlile go digelwa go nna,
- 21 Nna yo mme a leng kgakala.
- 22 E tswe rraBankganne le ene e ka tswa e le nkgwana.
- 23 Ga ke mo sale morago jaaka moriti,
- 24 Ga ke itse se a se dirang kgakala le pono ya me!

- 25 A ruri ke bona bongwetsi
- 26 Go nyalwa ke morwa le mmaagwe?
- 27 A kgotsa ke ka bo ke busitse tsa bogadi?
- 28 A go rata ke phoso, rraBankganne?
- 29 A kgotsa ke ka boela gae, mmatsalaaka?
- 30 Gaetsho kwa Morokologadi ga ke a latlhwa seka-ntšwa.

[Motswedi: Maboko a Setswana, *Ngatana ya Poko*, M. K. Mothoagae]

3.1.1 Mmoki o senola maikutlo a a feng mo lebokong le? Tshegetsang ka lebaka. (2)

3.1.2 Kgangkgolo ya leboko le ke eng? (2)

- 3.1.3 Neela ponagalo ya poko mo mola 1 le 2 le mosola wa yona. (2)
- 3.1.4 **Nopola** sekapuo se se mo moleng wa bofelo wa leboko le o be o neele leina la sekapuo seo. (2)
- 3.1.5 Tihalosa gore tthatlhagano ya mafoko ke eng mo pokong o be o nopole sekai go tswa mo temaneng ya ntlha ya leboko le. (2)

[10]

3.2 Buisa leboko le le latelang, mme morago o arabe dipotso.

- 1 A ga ya re mokgosi o dule moseja ole,
- 2 Go le thata, tau tse ditona di lotlhaganye;
- 3 Go le thata ya lentswe ka banna ba se bale,
- 4 Go bifile, ka ditlhaka di tshelepeganye,
- 5 Ga bolola mophato wa Mautlwakgosi mono.
- 6 Koloi ya metsi Mendi, e sale e hulara
- 7 E paoganya ka bona mafatshe a magolo;
- 8 E phepile malatsi, ba gopotse ntlheng ya Fora
- 9 (Le ene Fora o buiwang ga ba mmona ka matlho)
- 10 Golo ba go ileng go itse tlhapi tsa Madiba.
- 11 He bagaetsho! Lalang ka ntho madi a tshologa,
- 12 Le pelo di gamuketse botlhoko di tlaa fola.
- 13 Ba ile barwa-rra-rona, ga ba na go menoga,
- 14 Ba jelwe ke tau e sa sisimogeng motho mmala,
- 15 Ba meditswe ke metsi a a se nang pelotlhomogi.
- 16 Go no go sa bolola legatlapa lepe nabo,
- 17 Go no go ile bomorwarra-losa-lo-dirwang fela-
- 18 Banna ba tswang mogang thamo ya phala e hibitse,
- 19 Banna ba tshwantshitseng bolalome le dibatana,
- 20 Thaka tse dikgolo tse dipelo di ritibetseng.
- 21 Fa mongwe a na a ba tlhaselela lonyatsong
- 22 A re ke bodišaše ba ka mo tshoga ka seemo,
- 23 O na a tlaa thanya fela lomapo lo le tsebeng.
- 24 Mme fa le ene gongwe e le mosimane wa pholo,
- 25 Bogolo go no go ka ša logong ga sala molora.

[Motswedi: *Maboko a Setswana, Ngatana ya Poko*, M. K. Mothoagae]

- 3.2.1 Neela setlhogo sa leboko le. (2)
- 3.2.2 Ke ponagalo efe ya poko e e mo moleng 12? Tihalosa gore goreng o re ke ponagalo eo. (2)

3.2.3 Neela leina la mophato o o neng o bolotse ka sekepe sa Mendi le gore o ne o ya kwa kae. (2)

3.2.4 **Nopola** sekapuo sa mothofatso go tswa mo temaneng ya boraro ya leboko le. (2)

3.2.5 Neela tlhaloso ya mafoko a: "O na a tlaa thanya fela lomapo lo le tsebeng", mola 23. (2)
[10]

3.3 Buisa leboko le le latelang, mme morago o arabe dipotso.

DIKELEDI TSA DIKHUTSANA – C. L. S. Thobega

- 1 Dikhutsana dingwe, dingwetsi,
- 2 Dingwetsi, dingwe bagwe:
- 3 Dipelo tsa dikhutsana matlhoko-
- 4 Matlhoko a a gamutlang pelong,
- 5 Dikhutsana a di tlhokomelweng;
- 6 Di se tlhokomologweng ka bomo.
- 7 Lefapha la Thuto le ba fepeng,
- 8 Le ba fepeng ka madi a thuto,
- 9 Ke tlaolele ya eng boipusong?
- 10 A dikhutsana di tsene boitumelong.

3.3.1 Leboko le le wela mo mofuteng ofe wa poko? Neela lebaka gore goreng o rialo. (2)

3.3.2 Mmoki o ikutlwa jang mo lebokong le? Neela lebaka go tshegetsatsa karabo ya gago. (2)

3.3.3 Nopola sekai sa neeletsano ya mafoko go tswa mo lebokong le. (2)

3.3.4 O ithutile eng ka diteng tsa leboko le? (2)

3.3.5 Tlhalosa mafoko a mola 4 mo lebokong le. (2)
[10]

30 maduo

KAROLO D THUTAPUO LE MELAWANA YA TIRISO**POTSO 4****4.1 Buisa temana e morago o arabe dipotso tse di e latelang.**

Kabelo o ne a gamarega fa a bula kgoro. Phaposi ya boitapoloso e ne e le matlhotlhapelo fela. Sengwe le sengwe se ne se gasagane fela; dinno di kaname, mabone a wele le difensetere di thubegile. Bontlhanngwe jwa dithulelo bo ne bo rutlolotswe mme go ne go nela mo phaposing ya boitapoloso. Dikuranta di ne di tletse-tletse fa fatshe, thelebišhene e thubegile mme dilo **tsotlhe** di kolobile. Rraagwe Kabelo, Modise, o ne a *tlhoka molomo* ke letshogo.

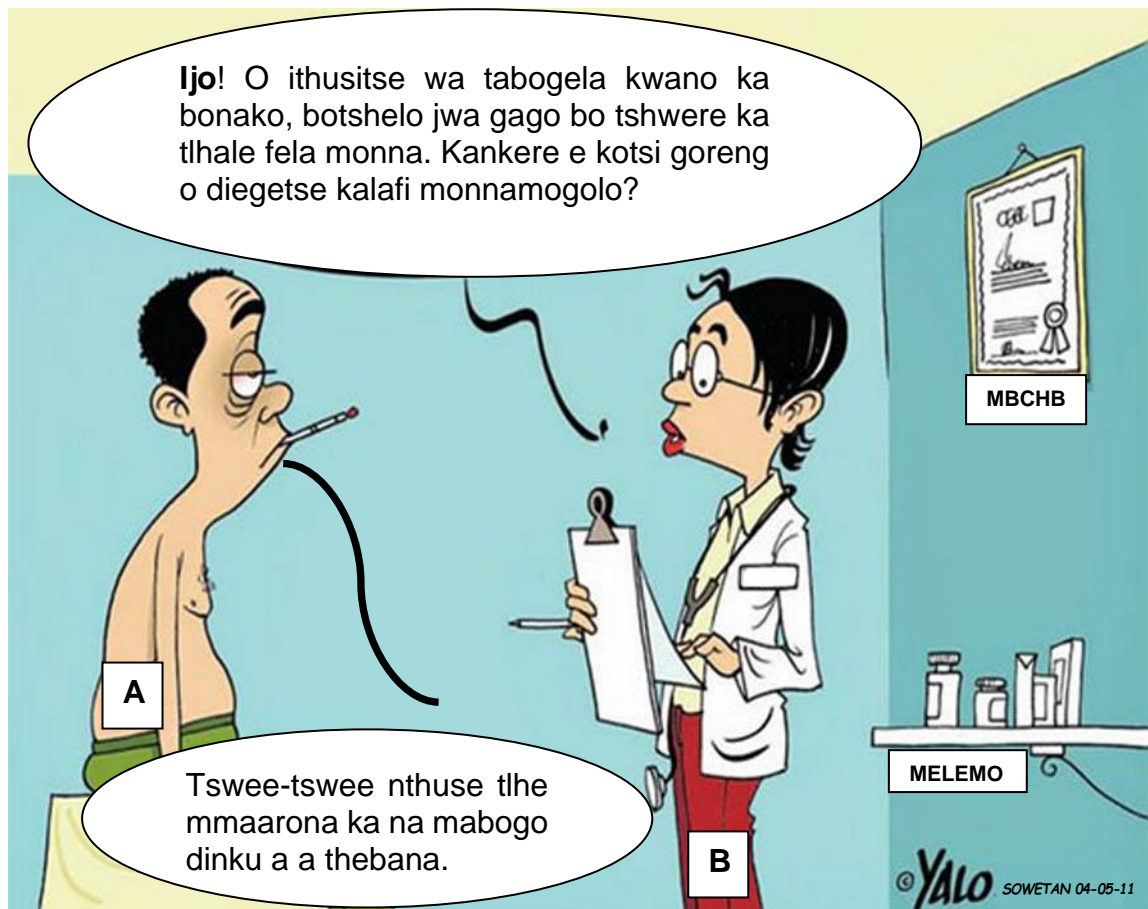
Ba ga Modise ba ne ba tswa kwa tikatikweng ya morafe go tswa go lebelela motshameko wa setlhopha sa kgwele ya dinao sa boKabelo fa ba fitlhela mathata a. Kabelo o ne a tshamekile bontle, a nositse dino tse pedi, mme boitumelo jwa bona jwa lebalega ka bonako morago ga go bona tiragalo e. Tsiboso ya kgwanyape e ne e dirilwe kwa tikwatikweng morago ga motshameko, le fa batho ba le bantsi ba ne ba gakologelwa sefefe se se na se tsamaya se ama matlo a bona.

[Re a ipela: Gill K. & Rekgabile T.]

- 4.1.1 Neela mainatota a le mabedi go tswa mo temaneng. (2)
- 4.1.2 Nopola maadingwa a le mabedi go tswa mo temaneng. (2)
- 4.1.3 Neela lekaelagongwe la lefoko dikuranta. (1)
- 4.1.4 Kwala polelo e e latelang mo kganetsong:
- Bontlhanngwe jwa dithulelo bo ne bo rutlolotswe. (1)
- 4.1.5 Neela leina la karolopuo e e ntshofaditsweng mme o e dirise mo polelong e o itlhametseng yona. (2)
- 4.1.6 Fetolela polelo e e latelang mo potsong:
- Kabelo o nositse dino tse pedi. (1)
- 4.1.7 Ntsha leemeditho mo temaneng mme o le dirise mo polelong e e tllhabosang. (2)
- 4.1.8 Dirisa lekopanyi "**le fa**" mo polelong ya gago. (1)
- 4.1.9 Polelo e e latelang e mo pakeng e fe:
- Kabelo o ne a gamaregile. (1)
- 4.1.10 Tlhalosa gore go tlhoka molomo ke go dirang. (Temana 1) (2)

[15]

4.2 Sekaseka khathunu e e fa tlase, mme morago o arabe dipotso tse di latelang.

- 4.2.1 Neela baphasalatsi ba khathunu e le letlha la phasalatso. (2)
- 4.2.2 Neela leina la karolopuo e e ntshofaditsweng mo khathunung o be o e dirise mo polelong ya gago. (2)
- 4.2.3 Ntsha leitiri mo khathunung o be o le dirise mo polelong e e farologaneng le ya khathunu. (2)
- 4.2.4 Tlhalosa mafoko a a latelang go tswa mo khathunung:
- Botshelo jwa gago bo tshwere ka tlhale. (2)
- 4.2.5 Molwetse A mo khathunung o tshwerwe ke eng? (1)
- 4.2.6 Sefatlhego sa mmui B mo khathunung se senola maikutlo afe? (1)
- 4.2.7 Tlhalosa seane se se latelang go tswa mo khathunung:
- Mabogo dinku a a thebana. (2)

4.2.8 Neela dilo di le pedi fela go tswa mo khathunung tse di bontshang
gore mmui B ke ngaka. (2)

4.2.9 Ditiragalo tsa khathunu e di diragalela kae? (1)
[15]

30 maduo

Maduo otlhe: 100